

Ристо В. Радуновић, Титоград

О ИМЕНИМА ВОЈВОДЕ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ПОДГОРИЧАНИНА

Живот и дјело војводе Божидара Вуковића од Ђурића Подгоричанина, штампара црквених ћириличких књига у Венецији у првој половини 16. вијека, остали су до наших дана недовољно познати.

У нашим крајевима о Божидару Вуковићу, његовом сину Вићенцу и њиховој штампарској дјелатности знало се, углавном, из предговорâ и поговорâ књига из њихове штампарије.¹

У Венецији, на Западу, Божидарево име гласило је италијански *Dionisio della (de la, da la) Vec(c)hia*, а латински *Dionisius a Vetula*.² Тамо је он био високи племић (*connte palladin*),³ дипломат у служби шпанскога краља и римско-њемачкога цара Карла V,⁴ старјешина Братства св. Ђорђа грчког,⁵ штампар књига за православну („српску“) цркву⁶ и угледна личност у пословном свијету Венеције.

¹ У Божидаровој и Вићенцовој штампарији у Венецији штампане су књиге: *Служабник*, 1519; *Псалтир* (1519); *Псалтир са последовањем и Часловцем* (1520); *Зборник*, 1536; *Молитвеник — Зборник*, 1536; *Октоих осмогласник*, 1537; *Минеј*, тзв. *Празнични минеј*, 1538; *Молитвеник или Требник*, око 1540; *Псалтир с последовањем*, 1546; *Зборник*, 1547; *Служабник*, 1554; *Молитвеник — Зборник*, 1560; *Псалтир с последовањем*, 1561 (Према: Дејан Медаковић, *Графика српских штампаних књига XV—XVII века*, Српска академија наука, Посебна издања, књ. СССIX, Одељење друштвених наука, књ. 29, Београд, 1958, 199—214).

² Јорјо Тадић, *Тестаменти Божидара Вуковића српског штампара XVI века*, *Зборник Филозофског факултета*, књ. VII — 1, Споменица Виктора Новака, Београд, 1963, 337—360.

³ Ј. Тадић, н. д., 355. и сл. 3; Јевто М. Миловић, *Додјеливање племићке титуле и грба Божидару Вуковићу и његовим потомцима од стране шпанског краља и римско-њемачког цара Карла V (1500—1558)*, у овом *Зборнику*, стр. 13, 18. и 22.

⁴ Ј. Тадић, н. д., 351—352.

⁵ Аника Сковран, *Војвода Божидар Вуковић — Dionisio della Vecchia*, *гасталд Братства св. Ђорђа грчког у Венецији*, Зограф 7, Београд, 1977, 78—85.

⁶ Corrado Marciiani, *I Vukovic tipografi — librai slavi a Venezia nel XVI secolo*, *Economia e storia*, Fasc 3, Milano, 1972, 344.

Ова различитост употребе имена Божидара Вуковића изазивала је извјесне недоумице у погледу идентификовања тако именованог лица, мада је проучаваоцима нашег првобитног штампарства могло бити познато, на примјер, да га аустријски надвојвода и хрватско-угарски краљ Фердинанд, брат цара Карла V, у једном свом писму из 1529. године назива: „*Dionysio dito Bosydar de la Wechia*“,⁷ а Вићенцо Вуковић, у *Посном триоду* из 1561. године, помиње се као „*Виценце де господинъ Божидара Бѣковѣ ѿдѣ старца*“⁸; у предговору *Псалтира* из 1546. године стоји: „*Гѣ ѿца воеводѣ Божидара Бѣковика*“.

Најзад, открићем у Венецији тестамената Дионисија и брата му Николе *della Vechia* (~ *a Vetula*) утврђено је да су имена *Dionixio* (*Dionisio*) *da la Vechia* (*Dionisius a Vetula*) и Божидар Вуковић од Ђурића Подгоричанин имена истога лица.⁹

Ипак, у вези са именом и презименом штампара војводе Божидара остало је не мало неријешених питања, значајних за његову биографију.

Ми ћемо у овом раду покушати: 1) да етимолошки објаснимо Божидарева имена и презимена, 2) да се критички осврнемо на нека мишљења изречена о његовим именима и 3) да изведемо одређене закључке о смислу и биографском значају анализираних имена.

I

Најприје доносимо неколико имена Божидара Вуковића (Дионисија *della Vechia*, ~ *a Vetula*) и његових сродника, онако како се помињу у разним приликама: 1) у предговорима и поговорима Божидарових и Вићенцових штампаних књига и на црквеним иконама, 2) у тестаментима Божидара и Николе Вуковића и 3) у записима њихових савременика, сачуваним у историјским архивима.

Поред тих сродничких имена, доносимо и име и презиме Божидаровог кума и ортака у трговини, јер и уз његово име (и презиме) налазимо загонетно ~ *de la Vechia*.

1. Имена у штампаним књигама¹⁰ и на иконама:

Господин Божидар („повелѣниѣмъ гѣна Божѣдара трѣдихѣ се . . .“ — у поговору *Служабника* (*Литургијара*) Божидара Вуковића, 1519. године;

⁷ Алекса Ивић, *Историја Срба у Војводини*, 1929, 97, 372. Докуменат штампан код А. Ивића, *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII века I*, 1910, 15; Ј. Тадић, н. д., 352; Борђе Сп. Радојичић, *Манастир Милешева и старо српско штампарство XVI века*, Зборник Музеја примењене уметности, Београд, 1967, 37.

⁸ Д. Медаковић, н. д., табела СХХIIа (испод заставе на почетку књиге).

⁹ Ј. Тадић, н. д., 337—360.

¹⁰ И. Караџевић, *Описаніе славяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими бѣквалн, томъ первѣй, съ 1491 по 1552 г.*, Сборникъ отдѣлення русскаго языка и словесности императорской академии наукъ, томъ XXXIV, № 2, Санктпетербургъ, 1883, с. 48 и д.

Господин Божидар, војвода („повелѣниѣмъ гѣна Божидара воєвѣдѣ...“) — у поговору Молитвеника Божидара Вуковића, 1536. године;

Војвода Божидар („вѣлѣгъ воєв[о]дѣ Божидара“) — на икони са Христовим ликом, 1520. године¹¹;

Божидар Вуковић („Божидаръ Боуковиць“) — у предговору Празничног минеја Божидара Вуковића, 1536/38. године;

Божидар Вуковић Зећанин („Божидаръ Боукови[къ] зекани[нѣ]) — на икони Тајне вечере са архиђаконом Стефаном и арханђелом Михаилом, на иконостасу цркве св. Ђорђа грчког (*San Giorgio dei Greci*) у Венецији, око 1527. године,¹²

Божидар Вуковић, од Ђурића, Подгоричанин (Бѣжидаръ Боуковиць, ѿ Гюрикъ, Подьгоричанинъ“) — у поговору Псалтира са посљедованијем и Часловцем Божидара Вуковића, 1519—1520. године;

Вићенцо, син господина војводе Божидара Вуковића, Подгоричанин („Вицѣнцо синъ гѣна во'еводе Божидара Бѣковица, Подьгоричанинъ“) — у поговору Псалтира Вићенца Вуковића, 1546. године;

Вицѣнце де господин Божидара Вукове од Старца („Вицѣнце де господинъ Божидара Бѣкоѣ ѿдѣ старца“) — у Посном триоду Стефана „от града Скадра“, штампаном у Вићенцовој штампарији, 1561. године;

Вицѣнце Вуковић, а латинским језиком дела Већа именован („дела вѣча именованъ“) — у предговору Псалтира, 1546. године.

2. Имена у тестаментима:

Dionixio quondam Luze dalla Vechia, contte palladin — име са титулом у потпису тестаента из 1533. године, писаног Божидаровом руком;¹³

Dionisius a Vetula quondam ser Luce — у испису Божидаровог тестаента из 1539. године, из нотарске књиге Александра Контаринија;¹⁴

Nicolaus a Vitula quondam domini Luce — у тестаменту Николе Вуковића, на латинском језику;¹⁵

Nicolo della Vechia — у тестаменту Николе Вуковића, у дијелу текста на италијанском језику.¹⁶

3. Имена у разним документима:

Dionysio dito Bosydar de la Wechia — име у поменутом писму краља Фердинанда;

Vincenzo q. Dionisio de la Vechia — у једном документу на италијанском језику;¹⁷

Vincenzo a Vetula fu Dionisio — у једном документу на италијанском језику, датираном 14. децембра 1546. године;¹⁸

¹¹ А. Сковран, н. д., 78.

¹² Исто, 84.

¹³ Ј. Тадић, н. д., 355. и сл. 3.

¹⁴ Исто, 353. и сл. 1.

¹⁵ Исто, 358. и сл. 8.

¹⁶ Исто, 359. и сл. 9.

¹⁷ С. Marciani, н. д., 355, 356.

¹⁸ Исто, 356.

D. Vincentius a Vetula quondam D. Dyonisij — у једном документу на латинском језику, датираном 22. јуна 1574. године;¹⁹

Apollonia, vedova di Dionisio a Vetula — у једном документу на италијанском језику, датираном 18. априла 1548. године;²⁰

Veronica del fu Nicola a Vetula — у једном документу на италијанском језику, датираном 28. јула 1554. године;²¹

Isabetta della Vecchia fu Nicola del fu Luca — у једном документу на италијанском језику, датираном 22. јануара 1555. године;²²

Carlo a Vetula fu Nicola — у једном документу на италијанском језику, датираном 1. октобра 1555. године;²³

Поред именâ чланова породице Вуковића (~ *della Vecchia*, ~ *a Vetula*) наводимо и три помена имена Божидаровог кума и ортака у трговини:

Vintturin di Cornovi — у тестаменту Божидара Вуковића, на италијанском језику, датираном 5. фебруара 1533. године;²⁴

Venturin de la Vecchia di Cornovi и *Venturin de la Vecchia* — у другом тестаменту Божидара Вуковића, на италијанском језику, датираном 6. новембра 1539. године.²⁵

Овај скуп имена садржи и већи број елемената апелативног карактера, које ћемо користити у нашој етимолошко-семантичкој анализи и приликом извођења закључака, а они говоре о природи ових имена и о значењима која се у њима садрже. У њима се могу садржати и значајни биографски подаци о именованима.

Божидар. Ово наше и данас обично мушко лично име настало је према смислу грчког личног имена *Theodoros* (< *theos* — бог и *doron* — дар),²⁶ а његово првобитно значење било би: *божи дар*, богом подарен и сл. У нас су обичне и изворне форме: *Теодор*, *Тиодор*, *Тодор*, *Тудор* и многе друге.

Dionisio (Dionysius). Ово италијанско, односно латинско лично име потиче од грчког личног имена *Dionysios* (< *Dionys* < *diō* — бог, *nyssa* — циљ)²⁷ и значило би: *бог му је циљ*, *богу усмјерен*, *богу посвећен* и сл.

Оба имена, *Божидар* и *Dionisio*, мотивационо су блиска, религиозног су карактера и садрже представу о повезаности именованог са богом. Разликује их нарочито представа о извјесној усмјерености: прво име (*Божидар*) каже да именовани потиче од бога, а друго (*Dionisio*) да се именовани усмјерава ка богу, тежи неком божанском циљу. Док прво име више одговара ситуацији када срећни родитељи захваљују богу што им је подарио мушко

¹⁹ Исто, 359.

²⁰ Исто, 355.

²¹ Исто, 361.

²² Исто, 361.

²³ Исто, 361.

²⁴ Ј. Тадић, н. д., 355. и сл. 3.

²⁵ Исто, 356, 357. и сл. 6.

²⁶ Милица Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд, 1977, 40, 192; Н. А. Петровский, *Словарь русских личных имён*, Москва, изд. „Русский язык“, 1980, 215 (в. Фёдор).

²⁷ Mirkko Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1900 (reprint, 1980), 314; Н. А. Петровский, *Словарь*, 94 (в. Денис), 96 (в. Дионис).

дијете, друго име би могло значити и жељу родитеља да њихово дијете постане знаменито, да тежи узвишеном, божанском циљу, али — такву жељу би могао изразити и одрастао човјек кад би се нашао у прилици да сам себи надјене име чији смисао може да му буде подсјетница за властите животне циљеве и идеале.

Вуковић. Ово име је патронимичког карактера и настало је филијацијом по оцу. Рашчлањено на творбене елементе значило би: 1) Вук — име мушког претка, зооним, 2) -ов- инфикс за ознаку припадности, тј. генетске везе са именованим претком и 3) -ић суфикс са општим значењем мали, овдје: мали син, синчић. Према томе, Вуковић је првобитно, тј. прије него што је од њега настало стално и насљедно презиме, значило: Вуков синчић. У тој првој фази присутна је апелативност, које ће нестати кад се презиме буде усталило преласком на сљедеће потомке.

У нашем случају, Вуковић је устаљено, насљедно презиме и означава било којег потомка родоначелника чије се лично име сачувало у основи презимена, као другог сталног члана у двочланој именској формули.

У прошлости у нас је обична била и трочлана именска формула типа Вук Стефановић Караџић, у којој други члан (Стефановић) служи за означавање филијације, именом по оцу (рус. отчество), а трећи члан (Караџић) за означавање устаљеног и насљедног презимена.

Да је у двочланој именско-презименској формули Божидар Вуковић други члан стално презиме, а не име по оцу, доказ налазимо у имену Божидаровог оца Луке, по којем би се могло формирати Лукић (име по оцу), али таква форма, колико нам је познато, није употребљавана уз Божидарово име.

Устаљена, насљедна презимена у 16. вијеку у нашим крајевима имали су једино припадници племства, ради заштите стечених друштвених привилегија.²⁸ Тек после Тридентског концила (1545/47, 1551/52, 1562/63) уводе се у нашим западним крајевима, у сфери утицаја католичке цркве, стална насљедна презимена,²⁹ док ће у источним нашим крајевима то бити остварено много касније, тек после нестанка турске управе у тим крајевима. Прост народ до тада није имао сталних презимена, јер у ондашњем феудалном друштвеном поретку нијесу му ни била потребна. Лично име и филијација по непосредном претку били су довољни за идентификовање.

У именима трочлане именске формуле, каква је и Божидар Вуковић Подгоричанин, трећи члан је тзв. топички придјевак за ознаку мјеста из којег именовани потиче. И овај топички придјевак је знак племићког достојанства. Уз племићко име обавезно иде и титула, па пуно име гласи: војвода Божидар, војвода Божидар Вуковић и војвода Божидар Вуковић Подгоричанин.

Интересантно је и четворочлано име Божидар Вуковић од Ђурића Подгоричанин или Божидар Вуковић Подгоричанин од

²⁸ Petar Šimunović, *Razvitak imenske formule u Hrvata*, *Onomastica jugoslavica*, Vol. 9, Zagreb, 1982, 288—291.

²⁹ Исто.

Ђурића. Придјевак од Ђурића патронимичког је поријекла и могао је значити, најприје, грану или огранак братства Вуковића, за ближу ознаку Божидаровог поријекла.³⁰ Мање је вјероватно да би то могао бити топички придјевак уз име, настао по неком микротопониму, називу мјеста у којем је могла живјети породица Вуковића прије преласка из Зете у Венецију.³¹

Презиме ~ della Vecchia. Венецијанска имена војводе Божицара имају трочлану или двочлану именску формулу. Божидарово име у својеручном потпису тестамена из 1533. године гласи: *Dionixio quondam Luze dalla Vecchia, contte palladin*. Први стални члан је лично име *Dionixio (Dionisio)*, други члан *Luce* има функцију патронимика и означава филијацију по непосредном претку, а трећи члан ~ *dalla Vecchia* је презиме од првобитног топичког придјевка којим се означавало мјесто из којег именовани потиче.

Италијанска форма презимена ~ *della (de la, da la, dalla) Vec(c)hia* стварана је из елемената: *di + la > della*, односно: *da + la > dalla, da la* и *vecchi- + -a*. Ималац овог презимена, по правилу, потиче из мјеста чији је назив изведен: 1) од основе адјектива *vecchia (vecchi-a)* и 2) од творбеног форманта *-a*, који је овдје у функцији апелатива (супстантив) у женском роду. Према томе, ријеч — назив *Vec(c)hia* настао је из двочлане синтагме одредбеног типа коју су могли чинити адјектив *vecchia* и неки апелатив женског рода за мјесто, који је овдје заступљен формантом *-a*, што би одговарало сложенем географском називу типа: *Стара Градишка, Стара Горица* и сл.

Латинско презиме ~ *a Vetula* могло је бити створено према италијанској форми ~ *della Vecchia*. И овдје је несумњиво да ималац латинског презимена ~ *a Vetula* потиче из мјеста које је ономастички означено са *Vetula*. Назив *Vetula* би се могао створити: 1) од основе латинског адјектива *vetula (vetul-a)* и 2) од супстантивног морфема *-a*, што би дало: *vetul- + -a > Vetula*.

Овдје бисмо указали и на могућности дјеловања неких ванјезичких чинилаца. Познато је да је Божидар, приликом штампања својих књига, као узорке користио рукописне књиге из Старчева (Старчеве горице) и других манастира на острвима Скадарског језера. Главни од тих манастира, Старчево, настао је између 1376. и 1378. године, у вријеме владавине Ђурђа Балшића, а заслугом

³⁰ По „Епистоли“ у Вићенцовом *Псалтиру* (1546) Божидар Вуковић је исходио од „Вука деспота и Бранка Вуковића, и Стефана деспота, јако же находи се у писму от ројства краљев и цесаров сербских“ (Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи I*, Београд, 1902, 171—172; Ђ. Сп. Радојичић, н. д., 38). Деспоти Бранковићи, у нашој историографији, до 1601. године презивали су се Вуковићи. У једном уговору представника села Богдашића (Бока Которска) са млетачким властима у Котору, склопљеном 27. јуна 1428. године, сељаци изражавају „потчињеност величанственом Ђурђу Вуковићу“ (Иван Божић, *Зета у Деспотовини*, Историја Црне Горе, књ. 2, том 2, Титоград, 1970, 155). Деспот Стефан је умро 1476. године, у Италији (Бранковић Стефан (1420—1476), Мала енциклопедија, Просвета, Београд, А—Ј, 247).

³¹ Саво П. Вулетић, *Војвода Божидар Вуковић*, Споменица Војводе Божицара Вуковића Подгоричанина, поводом четиристогодишњице од његове смрти, Подгорица, 1939, 20.

„светога старца Макарија“, који је ту основао центар за преписивање књига.³² Познато је, такође, да је Божидар намјеравао да своју штампарију пренесе у отаџбину, на острва Скадарскога језера, а кад му се та жеља није могла остварити, тестаментом је одредио да се све рукописне књиге врате поменутиим манастирима. Најзад, Божидар је својим посљедњим тестаментом одредио да се његови посмртни остаци пренесу и сахране у манастиру „Св. Спас“ на Старчевој горици, што је послије његове смрти и учињено.³³

Несумњиво је да је Божидар своју штампарску и књижевну дјелатност могао сматрати настављањем оне културне и просвјетитељске традиције коју је својевремено установио „свети“ старац Макарије на Старчевој горици, по коме је тако и названа, а рукописне књиге из манастира са Старчеве горице, које је Божидар у далекој туђини стаљно имао пред очима и у мислима, биле су му дио завичаја за којим је чезнуо и на чијем је ослобођењу и духовном напретку неуморно радио свим расположивим средствима. Тако је Старчева горица за Божидара могла постати симбол не само роднога краја и отаџбине Зете већ и пропалог Српског царства и угрожене православне цркве као носиоца духовнога живота и настављача културних традиција.

У таквим околностима чини нам се оправданим сматрати да је италијанско презиме ~ *della Vechia*, односно латинско ~ *a Vetula*, створио сам Божидар послије доласка у Венецију, помишљајући на Старчеву горицу, као и лично име *Dionisio / Dionisius*, да би у свом новом имену сажео и сачувао успомене на своју славну прошлост и да би се и својим именовом опомињао на своје животне циљеве и узвишене идеале: слободу и духовни напредак своје отаџбине.

Романска лична имена, италијанско *Dionisio* и латинско *Dionisius*, управо због своје романофоности, могла су Божидару олакшати пословни успјех у страној средини, којој се ваљало што прије и што потпуније прилагодити. Уз то, етимолошко-семантичка блискост нових имена *Dionisio* и *Dionisius* са првобитним Божидар (*Theodoros*) показује да се овдје, заправо, и не ради о потпуној промјени имена, већ прије о његовом прилагођавању.

Из истог разлога, на већ показани начин, могао је Божидар формирати и своја нова презимена: ~ *della Vechia* и ~ *a Vetula*. По угледу на типична романска презимена, која садрже информацију о поријеклу именованогa према мјесту из којег потиче, *Dionisio (Dionisius)* је могао себи надјенути презиме ~ *della Vechia* (~ *a Vetula*).

Разноврсност облика анализираних имена и презимена показује да се ради о ономастичким творевинама млађегa постанка, да та имена у вријеме кад су записана још нијесу била добила праву

³² Јованка Максимовић, Четворојеванђеље Старчеве Горице, Зборник за ликовне уметности 12, Нови Сад, 1976, 66.

³³ П. А. Ровински, Ободска штампарија и њен значај, Прославна споменица четиристогодишњице Ободске штампарије, Цетиње, 1895, 52—53; Љ. Стојановић, н. д., 171—172; Ј. Тадић, н. д., 350; Ђ. Сп. Радојичић, н. д., 38.

ономастичку зрелост и коначну форму. И ово би ишло у прилог мишљењу да је Божидар сам стварао своја венецијанска имена и презимена.

II

У нашој научној литератури насталој послје проналажења Божидарових тестамената у Венецији и њиховог објављивања 1963. године све чешћа су мишљења која оспоравају нека до тада позната и важећа сазнања о Божидару Вуковићу и његовом животу и дјелу. Како се та мишљења разликују и од резултата наше анализе Божидарових имена, покушаћемо да расправимо нека спорна питања и изведемо одговарајуће закључке.

Кад је Јорџо Тадић пронашао Божидарове тестаменте из 1533. и 1539. године и тестаменат Божидарова брата Николе из 1539. године и објавио их у транскрипцији, преводу и са факсимилима, 1963. године, у свом коментару поменутих тестамената констатовао је сљедеће: „Божидарова жена је била Полонија из породице *della Vechia*; њен брат Гаспар био је Божидаров ортак у трговини. [. . .] По свему изгледа да је Полонија била Талијанка. Презиме њене породице било је презиме и Божидара и Николе за вријеме њиховог боравка у Венецији, као, доцније, и Божидарова сина Вићенца. [. . .] Из млетачке породице *della Vechia* Божидар је био одредио два извршитеља свога тестамената, шурака Гаспара и неког Вентурина *della Vechia*“.

Ми смо пажљиво проучили тестаменте Божидара и Николе Вуковића и Тадићев коментар о њима и дошли смо до закључака који се знатно разликују од Тадићевих. Ми налазимо да се на основу имена и смисла тестамената не би могло закључити да Полонија (*Appolonia*) и њен брат Гаспар (*Gasparo*) потичу из породице \sim *della Vechia*. У тестаментима се ни у једној прилици не помиње њихово презиме, нити би се могло закључити да су имали још какве родбине. У првом Божидаровом тестаменту (1533), међу извршитељима тестамената, поменут је на једном мјесту „*mio cognato Gasparo*“ (= мој шурак Гаспар), на другом мјесту „*Gasparo mio cognato*“ и на трећем мјесту „*Gasparo mio cognato*“. У другом Божидаровом тестаменту (1539) стоји на три мјеста једнако: „*mio cognato messer Gasparo*“.

У Божидаровим тестаментима, у ономастичком погледу, интересантнији су помени његова кума Вентурина. Тако, у првом Божидаровом тестаменту, међу извршитељима тестамената, помиње се „*messer Vintturin di Cornovi, mio conpare*“. Важна је примједба да се у првом тестаменту кум Вентурин не налази међу Божидаровим ортакима у трговини, већ једино међу извршитељима тестамената. У другом, пак, Божидаровом тестаменту, тамо гдје се помињу извршитељи тестамената, налазимо: „*messer Venturin da la Vechia*“, а на другом мјесту, као Божидаров ортак у трговини, помиње се: „*messer Venturin da la Vechia di Cornovi*“. Значајно је да се у другом тестаменту кум Вентурин помиње и као ортак у

трговини. Исто тако, значајно је да сви Божидарови ортаци у трговини, уз своје лично име, како у тестаментима тако и у другим поменима, имају карактеристично $\sim da la Vechia$.

Из тестамената сазнајемо да је Божидар (*Dionisio*) стајао на челу богате трговачке компаније, у којој су посебне рачуне имали 1533. године, поред Божидара, његов брат Никола и његов шурак Гаспар. Године 1539. у тој трговачкој компанији је, поред раније поменутих — Божидара, Николе и Гаспара, још и кум Вентурин. Скрећемо пажњу и на вријеме употребе различитих Вентуринових презимена. Године 1533. поменут је само као један од извршитеља Божидаровог тестаментa са презименом $\sim di Cornovi$, а шест година касније, 1539. године, као ортак у трговини, са презименом $\sim da la Vechia di Cornovi$ и, поново као један од извршитеља тестаментa, са презименом $\sim da la Vechia$.

На основу ових помена закључујемо да је Вентуриново првобитно и наследно презиме, до 1533. године, било $\sim di Cornovi$, као што стоји у првом тестаменту, када Вентурин још није био члан Божидарове трговачке компаније, која је, по нашем мишљењу, могла имати назив »*Da la Vechia*«.

Из односа Вентуринових презимена: 1) $\sim di Cornovi$, 2) $\sim da la Vechia di Cornovi$ и 3) $\sim da la Vechia$ сазнајемо да је *Venturin di Cornovi*, између 1533. и 1539. године, постао ортак у трговачкој компанији званој »*Da la Vechia*«, те је тако добио ново, пословно име $\sim da la Vechia$, задржавајући и даље своје првобитно презиме $\sim di Cornovi$, или га сасвим замјењујући новим $\sim da la Vechia$. Вентурин, као извршитељ другог Божидаровог тестаментa, испушта своје старо презиме $\sim di Cornovi$ и прихвата ново $\sim da la Vechia$, које му је убудуће могло више обећавати, с обзиром на улогу коју је у компанији могао очекивати, и имати, послје Божидарове смрти.

Ако се упореде имена *Dionisio da la Vechia* и *Venturin da la Vechia*, и проучи њихова генеа, долази се до увјерења да је за Божидара $\sim da la Vechia$ значило, истовремено, презиме и име његове трговачке фирме (пословно име), док је за Вентурина $\sim da la Vechia$ значило пословно име, придјевак уз лично име и презиме. Није сувишно додати да су Божидарово презиме $\sim da la Vechia$ користили, дуго послје Божидарове смрти, венецијански трговци који су продавали књиге из Божидарове и Вићенцове штампарије, што само потврђује да је $\sim da la Vechia$ и назив богате и веома угледне компаније и придјевак уз лично име њених компањона, тј. њихово пословно име, које се данас може схватити, и прихватити, и као њихово право презиме.

Досадашња истраживања, колико нам је познато, показују да се $\sim da la Vechia$ помиње у вези са Божидаром и члановима његове трговачке компаније почев од 1529. године па надаље, а није познато да ли се $\sim da la Vechia$, као презиме или као назив трговачке компаније, јавља и прије тога времена. Било би занимљиво и значајно утврдити да ли се то презиме или назив јавља у Венецији и прије тога времена, мада се ни то не би могло сматрати одлучујућим с обзиром на могућност да је у једном

многољудном граду, какав је тада била Венеција, могла постојати још која породица са истовјетним обликом презимена *~ dalla Vechia*, које је, судећи по његовим творбено-семантичким могућностима, могло бити обично међу италијанским презименима.

Већ увријеженом мишљењу да је Божидарово италијанско презиме *~ della Vechia*, у ствари, првобитно презиме његове жене Полоније³⁴ противно је и следеће:

1. Божидар и Никола (Вуковићи), судећи по њиховим презименима и титулама, као и по титули *set* уз име њиховога оца Луке, припадали су племићком сталежу и одраније, по праву наследија које није почело од Божидара.

2. Полонија је Божидару донијела скромних 400 дуката мираза, којем ће Божидар, завјештењем у свом другом тестаменту, додати још 100 дуката, те се не би могло тврдити да је богатство Полонијине породице могло привући Божидара до те мјере да се одрекне свога првобитног презимена.

3. Мало је вјероватно да се и Никола Вуковић одриче свога презимена и прихвата презиме своје снахе, Божидарове жене Полоније.

4. Мало има логике у мишљењу да је Божидар своје пријатеље и сараднике у Венецији налазио искључиво у кругу тобожње венецијанске породице *~ della Vechia*.

Ако би се прихватила Тадићева теза да је Божидар (*Dionisio*) прихватио првобитно презиме своје жене Полоније, довело би се у сумњу готово све одраније познато о Божидару. То се јасно показује у поменутом раду Ђорђа Сп. Радојичића³⁵ и других Тадићевих следбеника.

Полазећи од показане етимолошко-семантичке анализе имена Божидара Вуковића и од анализе његових тестамената и других нама доступних изворних докумената, ми нијесмо пронашли увјерљивих доказа да је *~ della Vechia* првобитно презиме Божидарове жене Полоније и да је Божидар прихватио управо њено презиме. У то нас не увјерава ни рад Јорђа Тадића, о којем смо говорили, нити радови Ђорђа Сп. Радојичића и других научника који су некритички прихватили Тадићев, по нашем мишљењу, недовољно аргументован и погрешан закључак о поријеклу и значењу Божидаровог презимена *~ della Vechia*.

³⁴ Ј. Тадић, н. д., 347; Ђ. Сп. Радојичић, н. д., 37—38; Ј. Максимовић, н. д., 66; Милош Милошевић, *Нови извори Которског, Ватиканског и Млетачког архива о дјелатности Вуковића, штампара и књижара XVI вијека* (у овом Зборнику).

³⁵ У помињаном Радојичићевом раду налазимо: „На основу тих докумената [писмо краља Фердинанда и тестаменти — Р. В. Р.] постало је јасно да се Божидар Вуковић у ствари звао Дионисије од Ветула или дала Веча [...] Ужа породица Божидарова живела је у Венецији и била разграната. Из ње потиче и Божидарова жена Полонија (Аполонија), шурак Гаспар, Вентурино са сином Антонијем. [...] Српско име и презиме узео је свакако из трговачких разлога. [...] Божидаром се можда назвао због Божидара Горажданина, чији су се синови одали штампарству, а Вуковићем, да би се везао за породицу деспота Ђурђа Вуковића [...] Рад на штампању српских књига од Дионисија је потпуно начинио Божидара [...] Око 1529. године Божидар одн. Дионисије био је турски секретар.“ (37—38).

Наше мишљење о познатим Радојичићевим поставкама и претпоставкама већ је речено у овој анализи Божидарових имена и у осврту на Тадићев коментар Божидарових тестамената. Томе бисмо додали да смо, на основу нашег увида у оригиналне документе који су нам били доступни, дошли до увјерења да је Радојичић слободно импровизовао Божидарову биографију, не ослањајући се на критички провјерен чињенични материјал.

Резултати нашега разматрања занимљивог питања о поријеклу Божидаровог италијанског презимена ~ *della Vechia* показују:

1) да је Божидар у ово своје презиме уградио име Старчеве горице на Скадарском језеру, као симбол свога завичаја и отаџбине Зете;

2) да је ~ *della Vechia* у Венецији значило, прије свега, трговачку фирму и пословно име (касније и насљедно презиме) свих њених судионика: прво Божидара, као њеног оснивача, затим његовог брата Николе, шурака Гаспара и кума Вентурина, касније, изгледа, и зета Мајолија (*Paulo Maioli*)³⁶;

3) да у материјалу који нам је био доступан нијесмо наишли на праве доказе да је Полонијино првобитно презиме гласило ~ *della Vechia*, те питање њеног првобитног презимена ми сматрамо неријешеним.

Још једна појединост у Тадићевом коментару Божидарових тестамената треба да буде разјашњена.

У потпису тестамената из 1533. године, писаног Божидаровом руком, стоји:

»Io Dionixio q[uon]dam Luze dalla Vechia s[crisi] de mia mano properia

Contte palladin«.

Јорџо Тадић, у својој транскрипцији, ријеч *palladin* пише почетним великим словом — *Palladin* и објашњава је овако: „Из тестамената се не види ко је ово лице и зашто је његово име овдје записано“.

Ми примјећујемо да је »Contte palladin« само титула високог племства, коју је Божидару додијелио цар Карло V, 3. фебруара 1533. године. О томе свједочи концепт Одлуке Канцеларије цара Карла V, који је Јевто М. Миловић недавно пронашао у Управном архиву у Бечу³⁷.

Пронађени концепт Одлуке о додјељивању племићке титуле и грба Божидару Вуковићу и његовим потомцима вишеструко је значајан, јер непобитно доказује: 1) да је Божидар имао племићку титулу високога ранга и да је уживао *палатинат* и све бене-

³⁶ Овдје имамо у виду и Тадићев наговјештај о томе: „На сличан начин среће се и један члан породице Мајоли“ (Ј. Тадић, н. д., 347). Тадић, даље, закључује „да су и Venturin della Vechia и његов син Antonio блиски Божидару Вуковићу и његовом кругу рођака и пријатеља, и да су били у сродству са његовом женом Полонијом“ (348). По Тадићу, Полонија, њен зет Paulo Maioli и кум Venturin di Cornovi били су из исте породице della Vechia. Радојичић иде још даље и придружује им и Божидара, јер је породица della Vechia „била разграната“.

³⁷ Ј. М. Миловић, н. д.

фиције које му је та титула доносила, 2) да је Божидар, како се у концепту Одлуке каже, и одраније имао племићку титулу са грбом, који се поменутом одлуком само побољшава неким незнатим појединостима, 3) повећава се вјеродостојност помињаних тестамената и записа у предговорима и поговорима књига из штампарије Вуковића, као и вјеродостојност других познатих докумената о венецијанским штампарима Вуковићима, Божидару и Вићенцу.

Објављујући тестаменте браће Вуковића, Божидара и Николе, Тадић их, очигледно, није искористио колико је било могућно, тј. није извео одговарајуће закључке о, по нашем мишљењу, управо најважнијим питањима — о поријеклу презимена *della Vechia* и о титули *contte palladin*, којом се Божидар сврстава у високе племиће Светог Римског Царства.

III

Из цјелокупног нашег разматрања изводимо закључке:

1. Војвода Божидар Вуковић Подгоричанин је примарно име венецијанског племића, штампара и трговца из прве половине XVI вијека, који је био родом из града Подгорице (отуда: Подгоричанин), из земље Зете (Зећанин).

2. Етимологија његовог личног имена и сталног презимена показује сљедеће:

Лично име *Божидар* је славизирано грчко лично име *Theodoros*, са изворним значењем: *божји дар, дар од бога* и сл.

Презиме *Вуковић* је патронимичког поријекла и његово етимолошко-семантичко значење је: *Вуков мали, Вуков синчић*.

Стално наследно презиме у нашим крајевима у првој половини XVI вијека имали су једино припадници племства.

Придјевци уз име: 1) *Подгоричанин* (*Подъгоричанинъ*) и *Зећанин* (*Зеканинъ*) означавају мјесто из којег именовани потиче. И ови мјесни придјевци уз име могли су постати стални и тако, са другим елементима, образовати тзв. трочлану именску формулу: *Божидар Вуковић Подгоричанин*, односно *Божидар Вуковић Зећанин*. И овакви стални придјевци уз име имају обиљежје припадности племићком сталежу.

Придјевак од *Ђурића* (*Ѣ Гюрикъ*), у имену *Божидар Вуковић од Ђурића Подгоричанин* (*Божидаръ Вуковикъ, Ѣ Гюрикъ, Подъгоричанинъ*), патронимичког је карактера и може ближе одређивати припадност грани породице Вуковића (вјероватно у вези са деспотом Ђурђем Вуковићем — Бранковићем).

3. Романска имена: 1) итал. *Dionisio della Vechia* и 2) лат. *Dionisius a Vetula* — секундарна су имена која је Божидар Вуковић употребљавао у „латинској“ Венецији, на Западу.

4. Етимологија личног имена *Dionisio* (*Dionisius*) своди се на сљедеће:

Италијанско лично име *Dionisio*, односно латинско *Dionisius* настало је према грчком личном имену *Dionysios*.

Лична имена *Божидар* и *Dionisio (Dionysius)* у етимолошко-семантичком смислу су блиска.

Романска презимена — итал. \sim *da la Vechia* и лат. \sim *a Vetula* значе мјесто из којег именовани потиче.

Етимологија им се своди на следеће:

Италијанско *da la* значи од, из (неког мјеста).

Италијанско *Vechia* сложено је од одредбе *vecchi* (-o, -a) и апелатива женског рода, овдје означеног формантом -a.

Ојконим *Vechia* је могао настати сажимањем синтагме типа: *Стара Градишка, Стара Горица* и сл.

Латинско *à* значи од, из; родом.

Латинско *Vetula* могло је настати, као у италијанској форми, од одредбеног *vetul-* (-us, -a) и апелативног -a, које овдје представља именицу женског рода.

5. Секундарна имена *Dionisio della Vechia* и *Dionisius a Vetula*, у ономастичком смислу, млада су и неустаљена, што упућује на закључак да их је Божидар измислио.

6. Нема увјерљивих доказа да је првобитно презиме Божидарове жене Полоније гласило \sim *della Vechia*.

7. Презименска форма \sim *della Vechia* могла је значити:

а) Божидарово венецијанско презиме,

б) назив Божидарове трговачке фирме (по њеном оснивачу и главном заступнику) и

в) придјевак уз име свих чланова фирме *«Della Vechia»*, њихово пословно име и, најзад, стално презиме.

8. Племићке титуле: 1) војвода (воєвода), уз име Божидар Вуковић Подгоричанин, и 2) *contte palladin*, уз име *Dionisio da la Vechia (Dionisius a Vetula)* — одговарају племићким именским формулама тога времена — овдје: 1) једночланој: војвода Божидар (воєвода Божидарь), 2) двочланој: војвода Божидар Вуковић (воєвода Божидарь Вуковичь), односно: *Dionisio da la Vechia, contte palladin*, 3) трочланој: војвода Божидар Вуковић Подгоричанин (воєвода Божидарь Вуковичь Подгоричанин), односно: *Dionisio quondam Luze da la Vechia, contte palladin*, и 4) четворчланој: војвода Божидар Вуковић од Ђурића Подгоричанин.

9. Етимолошко-семантичка анализа имена војводе Божидара Вуковића од Ђурића Подгоричанина показује потпуну усаглашеност и вјеродостојност биографских података о овој личности у изворним документима: у предговорима и поговорима Божидарових и Вићенцових штампаних књига, у тестаментима Божидара и Николе Вуковића, у концепту Одлуке цара Карла V о додјеливању племићке титуле и грба Божидару Вуковићу и његовим потомцима, и у свим другим до сада познатим документима из времена Божидара Вуковића, што је значајно за утврђивање биографије ове знамените личности наше историје културе.

Risto V. Radunović, Titograd

ON THE NAMES OF VOIVODE BOŽIDAR VUKOVIĆ PODGORICANIN

Summary

The paper presents a study of the etymological and semantic characteristics of the name of voivode Božidar Vuković Podgoričanin, Venetian nobleman, printer of Cyrillic church books and merchant from the first half of the 16th century, who was known in Venice, and in the West, in general, under the names of *Dionisio da la Vechia* and *Dionisius a Vetula*, and under the title of *contte palladin*.

The first part of the paper analyses Božidar's different names and draws the following conclusions:

1. Voivode *Božidar Vuković Podgoričanin* is the primary name of this person.

2. The first name *Božidar* originated from a slavisation of the Greek name *Theodoros* meaning: *God's gift*.

3. The surname *Vuković* is of patronymic origin and its etymological and semantic analysis would be: 1) *Vuk* (name, a zoonym in origin); 2. -*ov* (infix indicating belonging, that is, the origin, genetic connection of the named person with the original ancestor); 3) -*ić* (suffix with the meaning: *little*; in this instance, *little son*).

In the first half of the 16th century, in these regions, a permanent surname was held exclusively by members of the nobility, and so this is also a proof of Božidar's noble origins.

4. Likewise, the topical adjuncts: *Podgoričanin* and *Zećanin* to the name *Božidar Vuković* were also a privilege of the nobility.

5. The names in Italian *Dionisio da la Vechia* and in Latin *Dionisius a Vetula* are secondary names of Božidar Vuković.

6. The name in Italian *Dionisio* (lat. *Dionisius*) is etymologically close to the Serbocroatian *Božidar*. *Dionisio* is connected with *Dionys* (<*dio* (=God) and *nyssa* (=aim)).

7. The surname ∞ *da la Vechia* was originally a topical adjunct indicating the name of the place the person came from. The toponym *Vechia* is syntagmatic in nature and it derived from the adjectival *old* and the substantive -*a* representing an appulative of feminine gender for indicating a place. The original phrase was of the type *Old Gradiška*, *Old Gorica* and the like.

8. The surname ∞ *a Vetula* could be the same origin as ∞ *da la Vechia*.

9. The name *Da la Vechia* which means one of Božidar's surnames was used by Božidar's partners in trade, so that it can be taken to indicate the name of Božidar's trading company and the business name of its members.

10. It is concluded that there are no sure indications that ∞ *della Vechia* could be considered to be the maiden name of Božidar's wife *Poloniја*.

11. An analysis of the names of *Božidar Vuković* (*Dionisio della Vechia*) confirms the authenticity of all data on a person by such a name in all the original documents in which he is mentioned.

In the second part of the paper the author makes a critical review of some papers by Jorje Tadić and Đorđe Sp. Radojčić on Božidar Vuković.

In the third part of the paper conclusions are drawn on the etymological and semantic analysis of the names of voivode Božidar Vuković Podgoričanin.